

МУЗИЧНА СПАДЩИНА М.В.ЛИСЕНКА В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

MUSICAL LEGACY OF M.V.LYSENKO IN THE PATRIOTIC UPBRINGING OF THE SCHOOL PUPILS

Анотація. У статті розглядаються аспекти патріотичного виховання школярів через поглиблене вивчення героїчного в творчій спадщині українського композитора класичної музики М.В.Лисенка і його обробок народної пісенної творчості; обґрунтовується значимість використання музичного фольклору для виховання у школярів любові та поваги до культурної спадщини Вітчизни.

Abstract. The author dwells on the aspects of the school pupils' patriotic upbringing via profound study of the heroic subjects in the creative legacy of the great Ukrainian classical composer M.V. Lysenko as well as his adaptations and refinement of the Ukrainian people's songs. The importance of the use of people's folklore for upbringing love and respect for the Ukrainian cultural heritage has been grounded.

Ключові слова: патріотичне виховання, класична музика, музична спадщина, фольклор, творча діяльність, Батьківщина, патріотичні почуття.

Key words: patriotic upbringing, classical music, musical legacy, folklore, creative activity, Motherland, patriotic feelings.

Постановка проблеми. Відповідно сучасної Концепції державної цільової програми національно патріотичного виховання дітей та молоді зауважується, що інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, висвітлюють потребу у відповідному ставленні до історичної національної культурної спадщини, народної творчості, мистецьких досягнень.

Засвоєння школярами музичного фольклору та великого творчого доробку композиторів-класиків України, формування через нього рис патріотизму, національної гордості за героїчну історію свого народу є актуальною проблемою на сучасному етапі виховання. Формуванню глибоких патріотичних переконань, усвідомленню високих моральних і естетичних цінностей школярами в значній мірі сприятиме поглиблене впровадження в навчально-виховний процес творів героїко-патріотичного спрямування [2].

Музична спадщина М.В.Лисенка є невичерпним джерелом патріотичного виховання, саме героїчна тема є провідною в його діяльності. Натхненною творчістю, всім своїм життям митець довів раціональну думку про те, що необхідна систематична робота з вивчення народної історії, ознайомлення учнів із подвигами предків, виховання любові до Вітчизни через народнопісенні джерела.

Композитор чітко сформулював своє бачення основ музичної освіти і негативне ставлення до тих, хто відвертається від рідної національної культури: «музична освітня школа в нас інакше немислима, як на народних основах, інакше – бо вона дасть, як усе у нас починаючи з суспільства, бляклий колір з іноземними рум'янами» [5, с.74].

Музичний творчий доробок М.В.Лисенка є важливим засобом виховного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах. Жанрові різновиди слід застосовувати в педагогічній діяльності вчителя як в поурочній, так і в позакласній виховній роботі, де є необмежений простір для художньої творчості. Певний обсяг вивчення різножанрових творів композитора може бути використаний у напрямках: естетичного виховання естетичного смаку і естетичного відношення школярів до мистецтва; формування національної культури в оточуючому середовищі; вміння розпізнавати і цінувати прекрасне свого народу; розвивати почуття поваги до культурних традицій своєї Вітчизни.

Аналіз наукових досліджень. Теоретичні засади національно-патріотичного виховання закладено у дослідженнях українських психологів таких вчених як М.Боршевський, О.Кульчицький,

В.Москалець, І.Сікорський, Я.Ярема та інших, у працях яких відображені національні гуманістичні цінності навчання і виховання. У наукових працях Г.Ващенко, М.Грушевського, О.Духновича, М.Драгоманова, В.Сухомлинського, К.Ушинського та інших висвітлюються аспекти формування національної самосвідомості молодшої особистості. Ціннісні мотиви формування громадянсько-патріотичної культури представлено у дослідженнях О.Акімової, М.Сметанського, Г.Тарасенко, В.Шахова, Г.Шевченко. Психологічні аспекти патріотичної виховної діяльності відображено в наукових працях Б.Ананьєва, П.Блонського, Л.Виготського, О.Леонтєва, П.Якобсона та інших. Серед наукових досліджень проблеми патріотичного виховання за останні десятиріччя особливе місце займають праці О.Жаровської, Р.Петровського, О.Стьопіної, Т.Гавлітіної, М.Тимчук та інших.

У наукових дослідженнях О.Жаровської відзначається, що принциповою позицією, на якій будується науково-теоретична база педагогічних досліджень з проблеми патріотичного виховання, є розуміння патріотизму як важливого соціально-культурного, духовно-мобілізаційного явища, що включає захист національних інтересів, конструктивну реалізацію одержаної свободи і демократичних прав людини. В цих випадках патріотична вихованість розуміється як одна з цінностей, яка притаманна всім сферам життя суспільства, що є найважливішим духовним надбанням особистості.

Одне із чільних місць в пантеоні наукових праць з національно-патріотичного виховання займає ім'я М.В.Лисенка, українського діяча минулого. З його самовідданою працею пов'язані найпримітніші досягнення національної культури, та української музичної педагогіки. Митцем підсумовано величезний період розвитку вітчизняної музики на підвалинах глибокого і всебічного вивчення народного життя і творчості. Обробка величезного спадку музичного фольклору, ряду поодиноких музичних творів різних жанрів сприймаються тепер по-новому, знайшовши логічне і справедливе обрамлення титанічною діяльністю М.В.Лисенка, який встановив чіткі й однозначні визначення цьому феномену – українська музична культура [1].

Творчість М.В.Лисенка становить цілу епоху в історії української музичної культури. Його твори своїм високим художнім рівнем займають одне з головних місць у духовному надбанні українського народу. Знайомлячись з творами композитора, відчувається своєрідність, індивідуальність, зв'язок з національними коріннями високих вимог до художньої досконалості. Головною запорукою виникнення музичних творів було його прагнення служити своїм мистецтвом суспільному прогресу, віддавати свої творчі сили людям.

В українській музичній культурі діяльність М.В.Лисенка має епохальне значення. Композитор висвітлював у своїй творчості героїко-патріотичну тему, прославляв героїв народу, глибоко переконуючи, що народ це – велика історична сила. Різносторонність його діяльності охоплює різні сфери творчості: як етнографа, який записував народні мелодії; як творця нових жанрів національної музики; як диригента великих хорових ансамблів; як піаніста-віртуоза; як організатора та активного громадського діяча [3, с.40-42].

Невтомний організатор, закоханий у свою справу, подвижник, талановитий митець, палкий і активний пропагандист української музичної культури, М.В.Лисенко завжди і всюди ставив собі за мету, визначаючи як найважливіше завдання, – відкриття громадськості невичерпних художніх скарбів українського народу.

Мета статті полягає у висвітленні виховної сутності художніх цінностей музичної творчої спадщини М.В.Лисенка в патріотичному вихованні школярів, її реалізації згідно системи навчально-виховної діяльності і використання музично-педагогічних надбань.

Виклад основного матеріалу. Творчий спадок української професійної музики М.В.Лисенка надзвичайно великий і багатий жанровим різноманіттям, який містить твори фортепіанні, оперні, хорові, сольні вокальні – романси та пісні, обробки народних пісень.

У фондах композитора налічується понад шістьсот зразків, які по праву вважаються одним з найвизначніших музичних науково-фольклористичних внесків свого часу. Фольклорні записи та наукові спостереження для М.В.Лисенка стали проявом художніх сил, оскільки він вважав, що композиторська творчість повинна міцно базуватися на мистецькому народному ґрунті.

Загалом М.В.Лисенкові фольклорні збірники охоплюють майже всі пісенні жанри: обрядові, побутові, історичні та інші. Серед них значне місце займають пісні патріотичної тематики, які поряд з художньою цінністю мають велику духовну та наукову значимість, які відзначаються досконалістю нотної фіксації, ладової, ритмічної точності і правильності. Процес композиції та гармонізація мелодії стали професійним прикладом для інших композиторів, які дотримувалися напрямку розвитку національної самобутньої музичної культури, правдиво відтворюючи своєрідну інтонаційну фольклорну лексику [6, 35-69].

Обробка українських народних пісень для М.В.Лисенка була його творчою лабораторією, в якій фольклор не тільки вивчався, а й пропагувався, науково досліджувався, опрацьовувався,

формує національну народну основу музичної мови. З накопиченого музичного матеріалу митця склалися фольклорно-етнографічні праці: «Исторические песни малорусского народа», «Чумацкие народные песни», «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Юго-Западный край» [4].

З педагогічною метою у праці «Уваги до історичних пісень» М.В.Лисенком розповідається про їх героїв, та події, що оспівуються в них. Велике художнє і пізнавальне значення цих пісень міститься у коментарях до них.

Серед українських композиторів-фольклористів, він був першим, хто довів своєю різноманітною діяльністю соціальне значення вокальних героїко-патріотичних творів. Обробляючи зразки народної творчості для голосу з фортепіано, перекладаючи їх для хору, а також використовуючи окремі мелодії для створення окремих видів, митець значно розширив сферу їх побутування, викликаючи у слухачів естетичні враження. Пісні, на думку композитора, є справжнім вихованим засобом, що супроводжують через спів та гру все життя людини, починаючи від пісень колискових, танцювальних, хороводних, ліричних – до історичних [6, 130-150].

У досвіді багаторічної діяльності з фольклором композитор стверджував, що саме пісня героїко-патріотичної тематики всебічно відображає провідні риси характеру українського народу: його безмежну відданість Вітчизні, мужність, героїзм, а також щедрість і доброту. В циклі таких пісень багатьох зразків, де мужній характер поєднується з драматизмом, скорботою, інтонаціями плачу, поряд із ними – задушевним ліризмом. Український народ, присвячуючи свої пісні героям, нерідко полеглим в бою з ворогами, оспівував їх із зворушливою любов'ю.

М.В.Лисенко при обробці пісень героїко-патріотичної тематики свідомо підкреслював мужні, героїчні риси художнього образу, де героїка виступає провідним мотивом. Щоб висвітлити героїчне, автор обробок вдавався до максимального використання засобів художньої виразності типових для таких жанрів, як дума, марш, похідна пісня [8].

Так у «Думі про Палія та Мазепу», «Про Саву Чалого» у вступі задається емоційність ритму, гармонійна насиченість; у обробці похідної пісні «Ой на горі там жінці жнуть» виразно передається маршовий характер мужності. Типовим є насичення пісень патріотичної тематики маршовими інтонаціями також у «Пісні про Перебийноса» емоційність досягається чіткою рухливістю всіх голосів, розспівом у поєднанні з могутніми унісонами [2, 97-107].

Яскравим зразком поєднання історичних пісень з танцювальними елементами проявляється хорових піснях «Максим козак Залізняк», «Ой не знав козак, ой та не знав Софрон», у яких народ прославляв молодецтво Максима Залізняка, радіючись та пишаючись його подвигами. У пісні «Гей не дивуйте» проявляється натхненність козацького селянського війська, охопленого бажанням перемоги при захисті рідної Вітчизни.

М.В.Лисенко визначав до якого історичного періоду історії України відносяться пісні, розподіляючи їх за жанрами: а) козацькі («Про Байду», «Про козака Софрона», «Про Морозенка»); б) гайдамацькі (Максим козак Залізняк», «Про Бондарівку»); в) бурлацькі («Пісня сіромаська», «Та забілили сніги»); г) чумацькі («У Києві на ринку», «Гей, з-за гори, з-за крутої»); рекруцькі («Ой, по горах сніги біліють», «Кому воля, а кому неволя»); цехові пісні («Пісня про Купер'яна», «Нехай же нас Бог рятує») [2].

Дана вокальна спадщина є могутнім засобом посилення історико-літературних знань учнів. На уроках учні можуть почути в живому виконанні «Пісню про Байду», дізнатися про те, що «Слово о полку Ігореві» – є історичною пам'яткою та художньою музичною спадщиною. Таким чином, музична творча спадщина М.В.Лисенка є важливим засобом навчально-виховного процесу в сучасних загальноосвітніх закладах. Жанрові різновиди слід застосовувати в педагогічній діяльності вчителя як в поурочній, так і в позакласній виховній роботі.

Важливим аспектом навчально-виховного процесу є те, що у молодших класах закладається фундамент для подальшого спрямування інтересу до народної творчості та класичної музичної спадщини свого народу. Використовуючи твори М.В.Лисенка в роботі з учнями, стає можливим ефективно вирішення проблеми патріотичного виховання.

При сприйманні його творів учні навчаються виділяти головну ідею, позицію автора, виказують свої оціночні думки. Важливе значення мають інтелектуальні компоненти мислення – порівняння, узагальнення, обґрунтування. У формуванні морально-естетичного досвіду, етичного відношення важлива роль належить особливостям сприймання, які визначаються вибірковістю, – коли попередній рівень інтуїтивного замінюється на осмислення та усвідомлення моральної, естетичної сутності музичного твору. Завдяки цьому у школярів з'являються стійкі інтереси, які вони активно використовують у досвіді вирішення практичних завдань. Поглиблення процесів усвідомлення, проявляється розвитком логічного та художньо-образного типів мислення.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що реалізація сучасних навчально-виховних програм з музичного мистецтва, до яких входить народна, класична та сучасна музика,

ґрунтується на взаємодії урочних і позакласних форм роботи з оптимальним залученням творчого досвіду учнів, розвитку усвідомленого сприйняття сутнісного значення змісту художніх творів. Музичне мистецтво є могутнім засобом національного, патріотичного виховання, яке нерозривно пов'язане з формуванням моральної, естетичної свідомості школярів. Національний тип свідомості молоді особистості формується через засвоєнні національних ідей, визначення естетичних ідеалів, моральних цінностей, культурної історичної спадщини українського народу.

Крізь призму гуманістичного відношення до музичної творчої спадщини М.В.Лисенка відбувається трансформація патріотичних поглядів та переконань у нормативні форми поведінки. Основними передумовами формування патріотичних почуттів школярів є використання багатой музичної спадщини українських композиторів-класиків та української народної творчості.

Свою педагогічною діяльністю М.В.Лисенко заклав фундамент вищої спеціальної музичної освіти в Україні. З його професійної композиторської школи вийшло багато визначних діячів українського музичного мистецтва. Безпосереднім продовжувачем його кращих творчих традицій були композитори М.Д.Леонтович, А.С.Степовий, К.Г.Стеценко. Під благодотворним впливом М.В.Лисенка формувалася й розвивалася музична творчість найвидатніших представників української культури С.П.Людкевича, П.І.Майбороди, Л.М.Ревуцького та інших. М.В.Лисенко узагальнив основні особливості української музичної мови і сформував найважливіші жанри української музики, які зайняли почесне місце у світовій музичній культурі.

Література

1. Булат Т. М.Лисенко. Творчі портрети українських композиторів. / Т. Булат. – К.: Музична Україна, 1965. – 150 с.
2. Булат Т. Героїко-патріотична тема в творчості М.В.Лисенка. / Т.Булат. – К.: Музична Україна, 1973. – 215 с.
3. Дяченко В. М.В.Лисенко. Життя і діяльність. В.Дяченко. – К.: Музична Україна, 1965. – 62 с.
4. Іваницький А. Український музичний фольклор. / А. Іваницький. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 320 с.
5. Лисенко О. Сонце української музики. / О.Лисенко. – К.: Музична Україна, 1967. – С. 55-74.
6. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітлені. / С.Росовецький // Частина I. Теорія фольклору. Посібник для університетів. – К., 2005. – 228 с.
7. Шаров І. Сто видатних імен України. / І.Шаров. – К.: Музична Україна, 1999. – 349 с.
8. Ясиновський Ю. Питання становлення музичного професіоналізму на Україні. / Ю.Ясиновський // Українське музикознавство. – К.: Музична Україна, 1975. – С. 41-85.

УДК 37:78:908 (477.43/.44)

М. Вацьо,

Заслужений працівник культури України,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного ніверситету
імені Михайла Коцюбинського,

M.Vatsio

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy
State Pedagogical University

РОЛЬ КРАЄЗНАВСТВА ПОДІЛЛЯ В СИСТЕМІ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

THE PART OF REGIONAL STUDIES OF PODILLYA IN THE SYSTEM OF MUSICAL AND AESTHETIC EDUCATION OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Анотація. У статті досліджено та проаналізовано музично-естетичне виховання учнів та молоді. Зазначається, що осягнення нового неможливо без урахування надбань усього багатотвікового минулого. Досліджуються педагогічні умови в успішній реалізації вивчення музичного краєзнавства Поділля в музично - естетичному вихованні дітей та молоді.

Abstract. The article deals with the analysis and research of musical and aesthetic education of students and young people. It is noted that the comprehension of the new is impossible without taking into account the achievements of the centuries-old past. The pedagogical conditions in the successful realization of the study of musical regional studies of Podillia in the musical and aesthetic education of children and youth are researched.

Ключові слова: музичне краєзнавство, краєзнавство, музично - естетичне виховання, Поділля, композитори Вінниччини.